

Een eindeloos weekje met een *rooiborsduif*

De Afrikaanse literatuur in Nederland in 2014

“Die hertog van drama, die rabbyn van afrekening, die baron van gedigte, die prins van prosa, die pastoor van performing, die skout-by-nag van satire.” Zo klonk in januari op het Winternachtenfestival in Den Haag het imbongi-prijslied van Antjie Krog voor de in Kaapstad woonachtige Vlaamse schrijver Tom Lanoye. Hij kreeg de Constantijn-Huygensprijs van de Jan-Campertstichting. Krog had zich uitgerust met een Zoeloespeer en -schild, beide (volgens welingelichte kringen) door een bevriende dichter voor haar aangeschaft in het naburige Rijswijk. Krog en Andries Samuel vormden op het festival de Zuid-Afrikaanse afvaardiging.

Meer Krog

Eerder had zij bij de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit (Amsterdam) een lezing gegeven: “The young wind once was a man – exploring ways of being in the work of /Xam* informants, Nelson Mandela, Archbishop Tutu and Emmanuel Levinas.” Een gesprek met de hoogleraar Manuela Kalsky is op www.nieuwwij.nl te vinden. Voor het *Nederlands Dagblad* interviewde Johan Bakker haar over het christelijk geloof en over Zuid-Afrika. Zij blijkt trots op de Zuid-Afrikanen die bij de herdenking van Mandela president Zuma hebben uitgejouwd (24 januari). Een vraaggesprek met Peter Breedveld staat in het blad van de VU, *Ad Valvas* (12 februari). Het gaat over de moeilijkheden in de Europese multiculturele samenleving en de huidige ontwikkeling in Zuid-Afrika. Krog hoopt dat Nederlanders die vroeger Zuid-Afrika kritiseerden, nu wat bescheidener zijn geworden: “Dezelfde mensen die toen geen enkel probleem zagen in het openen van je armen en je cultuur voor anderen en je steden en je ruimte voor zwarte mensen, kunnen nu de islamitische oproep tot gebed niet verdragen.” En in de kop: “Jullie zullen verrotten als je zo in jezelf gekeerd blijft.” Voor Zuid-Afrika bepleit Krog herverdeling van grond: “waar je ook rijdt, links en rechts is het land in handen van een witte minderheid en dat kan niet voortduren”.

Meer optredens

Net als Winternachten biedt ook de tournee van Chris Chameleon vertrouwde steun om onze winter door te komen. In februari gaf hij een reprise van zijn Ingrid-Jonkerprogramma “Klank van jou oë” in een tiental theaters, klein en groot, zoals Twee Hondjes (Hellevoetsluis), de Utrechtse Stadsschouwburg, de Kleine Komodie (Amsterdam) en De Regentes in Den Haag. Karin Hougaard is minder gul met haar optredens: twee in juni, in het Herman van Veen-kunstencentrum in Soest. Misschien wordt ook Jannie du Toit een jaarlijkse bezoeker. Hij begon dit keer in Van Riebeecks geboortestad Culemborg en toerde met zijn programma “Grenzeloos Nederlands” in oktober en november het land door. Eerder, al op 7 januari, was collega Gert Vlok Nel in Middelburg, hoofdstad van Zeeland, geconfronteerd met zoveel publiek dat hij niet ontkwam aan een extra voorstelling. Nel was hier ook in mei en juni, onder meer in Stadskanaal bij de NZAV Het Noorden en in het Amsterdamse restaurant Tjing Tjing. Eerder legde de Seerower-tour van Kurt Darren aan in Amsterdam (23 februari).

Minder opwindend maar wel plezierig en informatief was het symposium dat de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en het Afrika-Studiecentrum op 21 maart organiseerden in Leiden:

“Digitaal Afrikaans. Internet en de Afrikaanse literatuur.” Hendrik-Jan de Wit sprak er over *Litnet*, Corine de Maijer over de digitalisering van het Zuid-Afrika-huis (Amsterdam), Hans Muller over de Afrikaanse literatuur en Wikipedia, Cees Klapwijk over de Afrikaanse literatuur op de Digitale Bibliotheek Nederlandse Letteren (verslag www.let.leidenuniv.nl/Dutch/ZuidAfrikaLeiden.html). Dezelfde DBNL stelt trouwens op <http://www.dbnl.org> een overzicht ter beschikking van de Afrikaanse literatuur in Nederlandse vertaling, met vermelding van schrijver, titel, vertaler, uitgever en jaar van verschijnen. Wie weet is het jaarlijkse stuk dat u nu leest, binnenkort overbodig.

De spectaculairste manifestatie was de “Week van de Afrikaanse Roman”, die niet alleen langer duurde dan de meeste andere weken (19-28 september) maar ook in ander opzicht uitzonderlijk mocht heten. Onder impuls van de grote kracht die het had bedacht, Ingrid Glorie, trokken Etienne van Heerden, Irma Joubert, Sonja Loots, Kirby van der Merwe en Marita van der Vyver vanuit Amsterdam door Nederland en Vlaanderen, voor tientallen optredens langs boekhandels, bibliotheken en universiteiten. Adriaan van Dis was aanjager via de televisie en ging in Amsterdam in gesprek met Kirby van der Merwe (27 september).

Een eerste hoogtepunt was al meteen de opening in de OBA, de Openbare Bibliotheek Amsterdam, met interviews met alle schrijvers afzonderlijk en gezamenlijk door Jeroen van Kan plus de presentatie van de Nederlandse vertaling van Van Heerdens *Klimtol* (Karina van Santen en Martine Vosmaer, Podium €22,50). De schrijver had zijn lang gekoesterde Coca Cola-jojo uit 1964 meegebracht.

De officiële slotdag 26 september, feitelijk niet de laatste, begon in de Regentenkamer van een Leids hofje van 1681, met een geleerd symposium over “herinnering en geschiedenis in recente Afrikaanse literatuur,” georganiseerd door Leidse neerlandici. Naast Van Heerden, Loots en Van der Merwe gaven onder meer Bart de Graaff, Ksenia Robbe en Hanneke Stuit hun medewerking (verslag op bovengenoemde site). Terzelfdertijd hield Joubert bij de Hogeschool Driestar in Gouda een pleidooi voor de historische roman. ’s Avonds verschenen Van Heerden, Loots en Van der Merwe versterkt met Van der Vyver alweer in Den Haag, in de Centrale Bibliotheek, waar ook Anne van Veen optrad, en Christine Otten, en de vertaler Robert Dorsman, en de Zuid-Afrikaans-Nederlandse romancier Richard de Nooy. En anderen! Het werd een mooie muzikaal-poëtische afsluiting. Ieder droeg een gedicht voor, in het kader van de verkiezing van het beste Afrikaanse gedicht aller tijden. De zaal mocht stemmen. De nipte winnaar: Breytenbachs “Allerliefste, ek stuur vir jou ’n rooiborsduif”, op voorstel van Etienne van Heerden.

Onderscheidingen en lofredes

Een ander hoogtepunt van de Week was de overhandiging van een Erepenning van de Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns aan Riet de Jong-Goossens, de veel bekroonde vertaalster van de Afrikaanse literatuur. Ena Jansen hield de laudatio en De Jong was eerste spreekster bij een Vertalersdebat (23 september Amsterdam).

Betrof dit een Zuid-Afrikaans eerbewijs voor een Nederlandse, ook over het omgekeerde mogen we ons verheugen. Op 8 maart ontving Dorothea van Zyl op Stellenbosch de ANV-Visser Neerlandiaprijs vanwege haar prestaties op het terrein van de bevordering van de Afrikaanse en Nederlandse taal en cultuur, met als bekendste voorbeeld het Stellenbosser Woordfees. De NZAV wist al op 3 mei in Amsterdam een eventuele onevenwichtigheid in huize Van Zyl te bezweren door Dorothea’s echtgenoot Wium van Zyl te begiftigen met de erepenning van die vereniging, de Van Riebeeckpenning. In zijn lofrede prees Leopold Scholtz (onder veel meer) Van Zyls intensieve samenwerking met “bruin Afrikaanse skrywers”.

Maandblad en andere tijdschriften

De NZAV reikt niet alleen penningen uit maar publiceert ook het maandblad *Zuid-Afrika*. Over Afrikaanse literatuur (vertaald en onvertaald) vindt men er de kritieken van Hans Ester, dit jaar bijvoorbeeld over *Klimtol*. Hij memoreerde tevens het overlijden van Hennie Aucamp en van Marthinus Beukes. Hij besprak ook *Zo ver en zo dichtbij, literaire betrekkingen tussen Nederland en Zuid-Afrika* uit 2013. Op dat boek is in 2014 trouwens ook gereageerd door Ted Laros (*Spiegel der Letteren*), Hanneke Stuit (platform boekbeoordelingen *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*) en Ewa Dynarowicz (*Internationale Neerlandistiek*). Het laatste blad, bestemd voor neerlandici waar ook ter wereld, opende de jaargang-2014 bij wijze van experiment met een artikel in het Afrikaans: “Die rol van Nederland in die transnasionale beweging van enkele Afrikaanse skrywers” door Louise Viljoen. In het literaire tijdschrift *Terras*, waarvan de naam niet toevallig lijkt op *Raster*, verscheen werk van Charl-Pierre Naudé en Marlene van Niekerk.

Om terug te keren naar *Zuid-Afrika*, Sief Veltkamp trok er de aandacht met een gedocumenteerd artikel over de geschiedenis van de Amsterdamse leerstoel Afrikaanse taal- en letterkunde (nummer 7-8). En Jan van Tonder, de schrijver van *Roepman*, schreef maandelijks een column, natuurlijk in het Afrikaans. En ook de site www.maandbladzuidafrika.nl verdient vermelding omdat vertalers daar vertellen over hun werk.

Boeken en schrijvers

De prijzen van nieuwe boeken gaan zo 'n jaar na verschijnen soms omlaag. De prijzen van e-boeken zijn in 2014 over de hele linie gedaald. Tweedehandsboeken worden al jaren achtereen goedkoper. Ik geef hier de prijs van papieren boeken bij verschijning, maar wie het te duur vindt kan voordeliger terecht, ook digitaal vanuit Zuid-Afrika.

Ik herhaal je, gedichten van Ingrid Jonker in de presentatie van Gerrit Komrij en Henk van Woerden – alle drie overleden – haalde een zestiende druk (Podium €17,50). Van een andere dode schrijfster, Dalene Mathee, geeft Brevier in Kampen nieuw werk uit, nieuw voor Nederland althans. Op *Nadia* (2013) vestigde Anne-Minke Hakvoort de aandacht in het *Reformatorisch Dagblad* (16 januari). In 2014 volgde *Ruwe diamant (Brug van die esels)*, vert. Riet de Jong-Goossens, €19,90). Uitgeverij Kok, tegenwoordig in Utrecht, maakte – onder het imprint De Groot Goudriaan – 2014 tot een Mattheejaar, met een tweede, herziene druk van de hele bostrilogie (vert. Rika Vlieg, €15 per deel).

Minstens zo verrassend was de vertaling na negenendertig jaar bij de gerenommeerde uitgever Van Oorschot van Anna Louw: *Kroniek van Perdepoort* (€22,50, net als de P van André P. Brink verdwijnt in Nederland de M van Anna M. Louw). Het initiatief lag bij de vertaler Rob van der Veer, die hierover op www.boekvertalers.nl/2014/01/09/een-droomopdracht-mooi-verhaalt. Er kwam steun van het Nederlands Letterenfonds. *Perdepoort* werd goed ontvangen in de drie belangrijkste kranten. In *NRC Handelsblad* gebruikt Toef Jaeger het als illustratie van haar bevinding dat de streekroman in de Afrikaanse literatuur veel belangrijker is dan in Nederland (7 februari). In *Trouw* (8 februari) herinnert Annemarié van Niekerk zich hoe zij het boek las in 1975. In de apartheidstijd herkenden de lezers vooral “het destructieve machtsmisbruik en het meerderwaardigheidsgevoel van blanke Afrikaners”, maar de thematiek van Louw blijkt in feite veel breder. Ronduit juichend is Marjolijn van Heemstra (*Volkskrant* 1 maart). Volgens haar gaat *Perdepoort* “niet alleen over de val van een familie, maar ook over de val van een natie, een politieke ideologie gebaseerd op hoogmoed.” Het boek deed haar naar adem happen. “Niet alleen omdat de wereld die Louw beschrijft zo pijnlijk is, maar ook omdat ze het zo verschrikkelijk mooi opschreef.”

In het *Nederlands Dagblad* (11 april) behandelt Elizabeth Kooman de roman in een reeks: “Boeken en bijbels die je helpen om christelijk geloof te begrijpen.” Zij richt zich vooral op wat Louw zegt over de zonde. Dat aspect van het boek komt ook naar voren bij Els Meeuse (*Liter*, te lezen via www.leesliter.nl). Zij noemt het een “meesterlijk geschreven verhaal”. Margriet van der Waal organiseerde aan de Groningse universiteit als onderdeel van de Week van de Afrikaanse Roman een avond over *Perdepoort*, met de bezoekende Afrikaanse schrijvers (25 september).

Een ook al postume nieuwe uitgave is *Kijk me in de ogen* (*Katryn vrou van die Richtersveld*) van Jan Huisamen (vert. Dorien de Vries, Mozaïek €17,90). Enny de Bruijn en Elizabeth Kooman hebben het besproken, in het *Reformatorisch Dagblad* (10 februari) en in het christelijke literaire tijdschrift *Liter* (september). Allebei vinden het boek nogal oppervlakkig, missen diepgang, maar prijzen het portret van de hoofdfiguur.

Met uitgeverijen als Kok en Mozaïek zijn we beland bij de protestants-christelijke zuil van de Nederlandse boekhandel, die, hoewel de verzuiling (katholiek-protestants-socialistisch) van de Nederlandse maatschappij volgens velen achter ons ligt, plenty levenskracht toont. Hun boeken worden alleen besproken in uitgesproken christelijke bladen zoals het *Reformatorisch Dagblad* of het *Nederlands Dagblad*. Ze zijn te koop in christelijke boekwinkels, veelal in bepaalde vissersdorpen en in de zogenaamde *bible belt*, een brede strook op de kaart van Nederland die vanuit Zeeland, via het rivierengebied in het zuiden van Zuid-Holland naar de Veluwe loopt en verder richting Kampen.

Voor Irma Joubert organiseerde Mozaïek tijdens de Week van de Afrikaanse Roman langs deze winkels een afzonderlijke promotietoer. Zij is en blijft in Nederland succesvol. *Kronkelpad* werd gekozen tot beste christelijke vertaalde roman. Er kwamen herdrukken van *Het meisje uit de trein* (de negende) en *Pontenilo* (de vierde). In mei verscheen, als afsluiting van de *Meisje uit de trein*-trilogie, de roman *Tolbos* (vert. Dorien de Vries €22,50). Die werd vrijwel meteen twee maal herdrukt. Joubert deed hier ook onderzoek voor haar nieuwe roman. Zij maakt het zich niet makkelijk want haar verhaal speelt zich deels af in het Nederland van de Tweede Wereldoorlog. Zij richt zich op het “Verscholen Dorp” oftewel het “Pas-Op kamp” in het bos tussen Nunspeet en Vierhouten. Daar hielden zich in de jaren 1943–’44 een kleine honderd mensen in tamelijk goede huisvesting verborgen voor de Duitsers. Bij de ontdekking door toeval (oktober 1944) konden de meesten ontkomen, maar acht werden er gepakt en gefusilleerd.

Een nieuwe Afrikaanse schrijfster van Mozaïek is Sophia Fourie met *De lantaarnzwaaijer* (vert. Ingrid Glorie, € 18,90). Plateau in Barneveld kwam met de autobiografische kroniek van Esta Steyn: *Het graf jubelt* (vert. Adeë van der Lugt-de Jong €11,95). Steyn is op 18 april door Hugo de Bruijne geïnterviewd in het *Nederlands Dagblad*.

Zuid-Afrikaanse voorspoed beleeft ook uitgeverij Bruna in Utrecht, gespecialiseerd in de misdaad. Het gaat om voorspoed dankzij Deon Meyer. Van zijn oude boek *Orion*, vroeger verschenen in een vertaling uit het Engels, kwam een nieuwe uitgave op de markt (€12,50). Nieuwe drukken verschenen van *13 uur* (de negende €10), *7 dingen* (de derde €10) en *Onzichtbaar* (de vierde €10). De kers op Meyers taart was zijn nieuwe boek *Cobra* (vert. Karina van Santen en Martine Vosmaer), inmiddels al weer in een tweede druk en voor de gereduceerde prijs van € 15. *NRC Handelsblad* bracht op 14 februari een interview met Meyer door Toef Jaeger. Het verloopt moeizaam doordat Jaegers beeld van Zuid-Afrika volgens Meyer te somber is. Als gebruikelijk toont hij zich optimistisch en bestrijdt hij dat de misdaadcijfers alarmerend zouden zijn. Veel meer zorgen maakt hij zich over het milieu. Net als bij eerdere gelegenheden ziet hij voor zichzelf geen bijzondere maatschappelijke plicht als schrijver maar daarentegen wel als goede ouder en als: “verantwoordelijk burger van dit land”.

Ter gelegenheid van de Week van de Afrikaanse Roman verzorgde de kleine uitgever Boekalicious herdrukken van twee boeken van Marita van der Vyver, vertaald door Riet de Jong: *Vergenoeg* (€18,95) en *Stiltetyd* (€19,95).

Van Etienne van Heerden zijn op-een-na alle romans vertaald in het Nederlands, nu ook *Klimtol*. Wim Bossema ziet het als een beschrijving van blanke Afrikaners die machteloos vastzitten in hun land: “Ze hebben zich afgekeerd, ze hebben de toekomst opgegeven. Van Heerden beschrijft het meedogenloos” (*Volkskrant* 29 november). Toef Jaeger beklemtoont het thema van de schuld en oordeelt genuanceerd: “Het idee is goed, de uitwerking wat langdradig en in de vertaling schijnt te nadrukkelijk het Afrikaans door” (*NRC Handelsblad* 26 september). Voor Annemarié van Niekerk gaat het boek over: “het bestaan als spel, de cruciale momenten van pijn en verlossing inbegrepen”. Zij is een stuk blijer met het boek en noemt het slot zelfs “magnifiek” (*Trouw* 30 september). Ook de officieuze kritiek via internet heeft op *Klimtol* gereageerd, maar die kunt u vanuit Zuid-Afrika zelf vinden.

Karel Schoeman is veel minder vertaald, van zijn romans alleen *'n Ander land*, en dat is lang geleden. Nadat hij voor *Hierdie lewe* in Frankrijk de *Prix du Meilleur Livre Étranger* had gekregen, heeft uitgeverij Brevier deze klassieker aangedurfd. De beloning bleef niet uit want critici en lezers hebben *Dit leven* hoog aangeslagen. Het is zelfs snel herdrukt (€19,90). “Wat een uitwerking en wat een stijl!” jubelt Peter Swanborn in *De Volkskrant* (27 april) – de portrettering van de hoofdfiguur vindt hij: “weergaloo”. Mijn eigen bespreking staat in het tijdschrift *Ons Erfdeel* (jaargang 57 nummer 4). Tjerk de Reus spreekt van een roman “die je helemaal meeneemt, door taal en stijl, verhaal en beeldgebruik” en van een auteur die ondanks de treurige levens die hij beschrijft, “nergens koud of kil” wordt. Ondanks alle tragiek laat Schoeman zijn hoofdfiguur “iets als echte menselijkheid” bewaren. (*Friesch Dagblad* 7 juni, ook op www.leesliter.nl). Annemarié van Niekerk tekent Schoeman als de meester van de desolate landschappen en de in zichzelf gekeerde personages. Het gaat deze schrijver “niet om antwoorden en oplossingen, maar om de zeldzame aanvaarding van het inzicht dat het leven onbevattelijk blijft ... en dat er van enige hechting of binding geen sprake kan zijn” (*Trouw* 5 juli). Een klemmende vraag dringt zich op: gaat Karel Schoeman hier toch nog doorbreken?

In Nederland beleefden wij geen topjaar van de Afrikaanse poëzie. Afrikaans proza bleef in de belangstelling bij christelijke uitgevers. Grote “huizen” en concern-uitgevers zoals de Bezige Bij doen op dit moment weinig aan de Afrikaanse literatuur. Kleinere, zelfstandige firma's trekken de kar. Wat de auteurs betreft, ontbraken in 2014 de “zestigers”, maar wie weet brengt 2015 nieuwe vertalingen van Brink of Breytenbach. Zorgelijker is het ontbreken van jonge schrijvers. De Nederlandse boekenkoper zou kunnen denken dat de Afrikaanse literatuur een zaak van bijna alleen vijftigplussers is. Wanneer vinden ook vijftig-minners weer hun weg naar het noorden?

Eep Francken

A.A.P.Francken@hum.LeidenUniv.NL